

KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Abduvaqqosova Ruxshona Bahromboy qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
O'zbek tili va adabiyot yo'nalishi 24/1 guruh talabasi
ruxshonaabduvaqqosova@gmail.com

Abduhakimova Muhlis Asliddin qizi

goziyevasliddin@070gmail.com

Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

Ilmiy rahbar

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15591633>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-May 2025 yil

Ma'qullandi: 28-May 2025 yil

Nashr qilindi: 31-May 2025 yil

KEY WORDS

kichik maktab yoshi, psixik rivojlanish, kognitiv jarayonlar, diqqat, xotira, tafakkur, nutq, ijtimoiy moslashuv, shaxsiy rivojlanish, o'quv faoliyati, psixologiya, pedagogika,

ABSTRACT

Ushbu maqolada kichik maktab yoshi davrida psixik rivojlanishning nazariy asoslari, psixik jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, bolalarning shaxsiy va ijtimoiy jihatdan shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari psixologlar, pedagoglar va ota-onalar uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonini psixologik nuqtai nazardan to'g'ri tashkil etish imkonini beradi.

Kichik maktab yoshi davri psixik rivojlanishning murakkab bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davr, odatda 7–11 yosh oralig'ini o'z ichiga olib, bola shaxsining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bolaning o'yindan o'quv jarayoniga o'tishi, uning psixik xususiyatlari, xususan, diqqat, xotira, tafakkur, nutq, hissiy holati va irodaviy sifatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu davrda o'quv faoliyati asosiy ijtimoiy faoliyat turi sanalib, bola jamiyat a'zosi sifatida voyaga yetishda yangi bosqichga qadam qo'yadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, kichik maktab yoshidagi bolalar psixikasining rivojlanishi bevosita ularning kognitiv faolligi, muloqot madaniyati, ijtimoiy adaptatsiyasi va motivatsion sohasining o'zgarishlari bilan chambarchas bog'liq. Bolaning o'quv jarayoniga nisbatan munosabati, uning o'zlashtirish darajasi, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalari aynan shu yoshda shakllana boshlaydi. Shu sababli bu davrni chuqur psixologik tahlil qilish, u bilan bog'liq rivojlanish omillarini aniqlash va ularga tegishli pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa sifatida e'tirof etiladi.

1) Kichik maktab yoshi – bu bolaning psixik rivojlanishidagi ma'lum bir davrni anglatadi. Ushbu davr odatda 7 yoshdan 11–12 yoshgacha bo'lgan vaqtni qamrab oladi va bola hayotida yangi faoliyat turi – o'quv jarayonining shakllanishi bilan xarakterlanadi. Psixolog-olimlar (L.S. Vygotskiy, D.B. Elkonin, A.N. Leontyev va boshqalar) ta'kidlaganidek, o'quv faoliyati yetakchi faoliyat turi hisoblanib, bola psixikasining barcha jihatlarini rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Maktabga kirish bolada aqliy, ijtimoiy va axloqiy sifatlar rivojlanishiga sababchi bo'ladi. Unda bolaning ichki dunyosi faol tarzda shakllanadi, tashqi

muhitga nisbatan ongli munosabati kuchayadi. Qo'yilgan talablar, baholash tizimi, o'zini tengdoshlari bilan solishtirish kabi omillar bolaning shaxsiy sifatlaridagi o'zgarishlarga

bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Diqqat – barqarorlik, ko'lam va taqsimlanish xususiyatlariga ega bo'lib, bu yoshda diqqatni ma'lum bir faoliyatga qaratish chalg'ituvchi omillarga qarshi kurashish qobiliyati asta-sekin shakllanadi.

Xotira – bola dastlab mexanik eslab qolishga tayanadi, biroq o'quv topshiriqlari asosida mantiqiy xotira shakllanadi. Reproduktiv va produktiv xotira o'rtasida muvozanat yuzaga keladi.

Tafakkur – bu davrda mantiqiy, so'zli tafakkur shakllana boshlaydi. Bola umumlashtirish, taqqoslash, sabab-oqibat munosabatlarini tushunish, tushunchalar hosil qilish ko'nikmalarini egallaydi!

Nutq – ushbu davrda nutq faol tarzda rivojlanadi. So'z boyligi ortadi, grammatik jihatdan to'g'ri va mazmunli jumlar tuzishga o'rganadi. Nutq nafaqat aloqa vositasi, balki tafakkur vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi!

Kichik maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy moslashuv, o'z-o'zini anglash, baholash jarayonlari faollashadi. Ushbu davrda bola o'zini jamiyat a'zosi sifatida anglaydi, rolini tushunadi. Shu asnda ijtimoiy me'yorlarga moslashishga harakat qiladi. Bolaning ijtimoiy rivojlanishida uchta omil muhim ahamiyat kasb etadi:

1. **Oila** – asosiy tarbiyaviy muhit, emotsional qo'llab-quvvatlov manbai hisoblanadi.
2. **Maktab** – bilim berish bilan birga, ijtimoiy muhitga moslashish maydoni sanaladi!
3. **Tengdoshlar** – shaxslararo munosabatlarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantiradi!

Mazkur yoshda hissiy jarayonlar barqarorlashadi, emotsional reaksiya tezligi kamayadi, o'zini tutish qobiliyati rivojlanadi. Irodaviy sifatlar – sabr, qat'iyat, mas'uliyat, o'zini-o'zi nazorat qilish kabi fazilatlar shakllanadi. Bolada o'z-o'zini baholash paydo bo'ladi!

O'quv faoliyati kichik maktab yoshida bolaning kognitiv va shaxsiy rivojlanishida katta o'rin tutadi. Mazkur faoliyat turining asosiy xarakteristikasi – bola ongli ravishda yangi bilimlarni o'zlashtiradi, bu esa unga tafakkur va mantiqiy fikrlashni shakllantirish imkonini beradi. O'qituvchi talablari, baholash tizimi, o'quv topshiriqlarining xarakteri bolaning motivatsiyasi, shaxsiy yondashuvi va o'z-o'zini anglash jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, bolaning o'qishdagi muvaffaqiyati uning ijtimoiy maqomini aniqlaydi. Bu esa o'z-o'zini qadrlash va jamiyatda o'z o'rnini anglashga xizmat qiladi. Mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga yechim topish, munosabat bildirish, o'z fikrini asoslash kabi jihatlar shakllanadi!

Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixik rivojlanishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

1. biologik omillar: nerv tizimi holati, salomatlik darajasi, tug'ma qobiliyatlar;
2. ijtimoiy omillar: oila muhitining barqarorligi, tarbiya uslubi, maktab va sinf muhiti;
3. pedagogik omillar: o'qituvchi shaxsiyati, o'qitish metodikasi, dars mazmuni;
4. shaxsiy omillar: bolaning individual qobiliyatlari, temperamenti, motivatsiyasi va o'ziga bo'lgan ishonchi;

Kichik maktab yoshi bolalar psixikasining rivojlanishida muhim davr hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning kognitiv jarayonlari, jumladan, diqqat, xotira, tafakkur va nutq faol tarzda rivojlanadi, bu esa uning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlaydi. O'quv jarayoni bolaning shaxsiy sifatleri va ijtimoiy adaptatsiyasini shakllantiruvchi muhim omil hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi psixik rivojlanishga biologik, ijtimoiy, pedagogik va shaxsiy omillar ta'sir

ko'rsatadi!

Xulosa:

Kichik maktab yoshi — bolalikning muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda bolaning psixik rivojlanishi faol tarzda kechadi. Aynan shu davrda bolada diqqat, xotira, tafakkur va nutq kabi kognitiv jarayonlar shakllanadi va rivojlanadi. Ushbu jarayonlar esa bolaning o'quv faoliyatiga jalb qilinishi va uni samarali o'zlashtirishida muhim rol o'ynaydi. O'quv jarayoni nafaqat bilim berish, balki bolaning shaxsiy fazilatlarini, muloqot malakalarini va ijtimoiy muhitga moslashuvchanligini shakllantiradi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixik rivojlanishiga bir vaqtning o'zida biologik (nasliy xususiyatlar, jismoniy rivojlanish), ijtimoiy (oil, jamiyat, muhit), pedagogik (o'qitish metodlari, o'qituvchi shaxsi) va shaxsiy (bolaning ichki motivatsiyasi, qiziqishlari) omillar ta'sir ko'rsatadi.

Shuning uchun ham ushbu davrda bolalarga nisbatan individual yondashuv, ularning psixologik holatini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuvlar orqali bola o'zining intellektual, axloqiy va ijtimoiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga qodir bo'ladi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan kichik maktab yoshi bola rivojining asosiy poydevorini yaratadi, kelgusidagi o'quv muvaffaqiyati va shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy, L.S. (1982). «Psixologiya i obshchestvennaya praktika.» Moskva: Pedagogika.
2. Elkonin, D.B. (1995). «Psixologiya detskogo vozrasta.» Moskva: Pedagogika.
3. Leontyev, A.N. (2003). «Psixologiya razvitiya.» Moskva: Akademiya.
4. Pervich, V. (2001). «Pedagogicheskie osnovy psixologii i metodiki obucheniya.» Sankt-Peterburg: Nauka.
5. Rubinstein, S.L. (2001). «Osnovy obshchey psixologii.» Moskva: Akademiya.